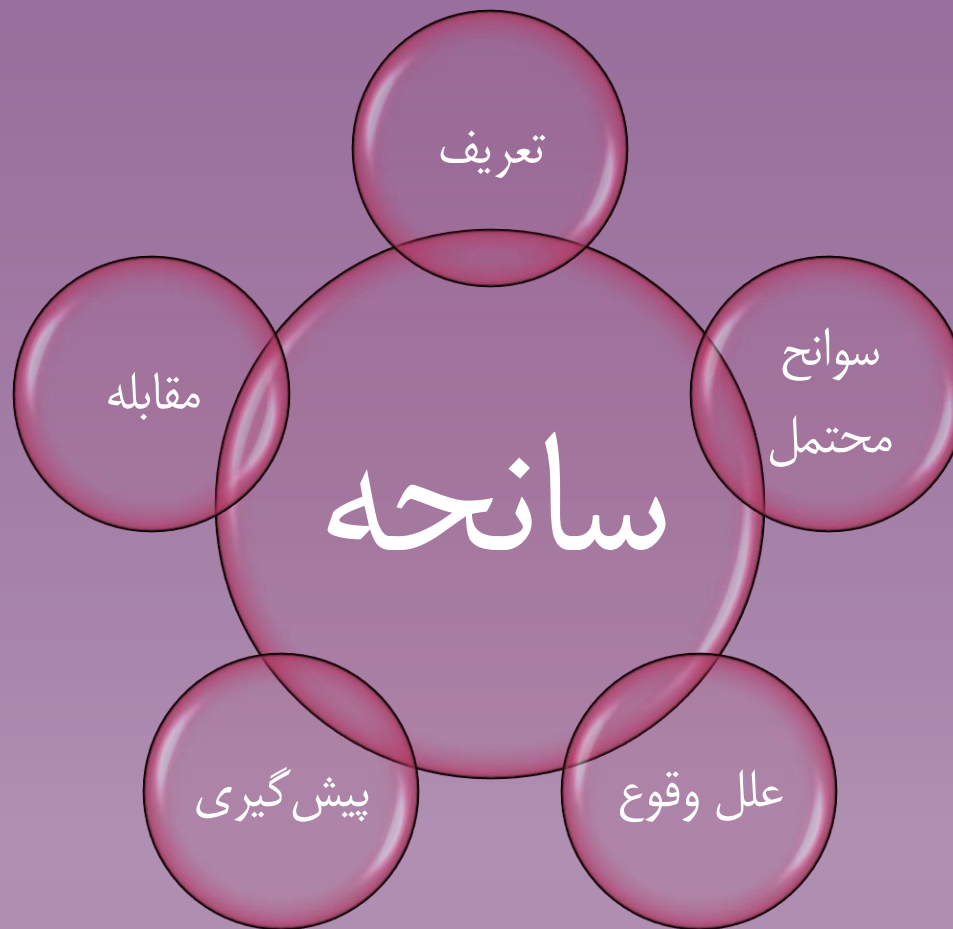

سوانح پرتونگاری

حفاظت در برابر اشعه: پرتونگاری صنعتی
(ویرایش نخست - ۱۳۹۵)

آنچه می آموزید!

عناوین

- تعریف و دسته‌بندیِ سوانح.
- سوانح در پرتونگاری.
- عللِ سوانح.
- پیش‌گیری.
- مقابله.
- شش نمونه از سوانح.

- سانحه یعنی هر اتفاق غیر عمدی که ریسک پیامدهای ناخواسته‌ی آن از دیدگاهِ حفاظتی قابل چشم‌پوشی نباشد.

– لازم نیست یک اتفاق حتماً آسیبی برساند تا آن را سانحه بنامیم.

- نمونه‌هایی از سوانح

– در جراحی: آسیب به اندام‌های سالم؛ حتماً اگر به آسیبِ همیشگی یا مرگ نینجامد.

– در جوش کاری: جوش کاری بدون نقاب؛ چه باعث التهاب چشم شود، چه نشود.

دسته‌بندی سوانح

- در پیشه‌های پرتوی، سوانح را به دو دسته تقسیم می‌کنیم:

– سوانح غیرپرتوی. سوانحی که ممکن است در پیشه‌های

غیرپرتوی هم رخ دهند

- سقوط از ارتفاع

- گرما یا سرمازدگی.

– سوانح پرتوی. سوانحی که تنها می‌توانند در پیشه‌های پرتوی رخ دهند و ممکن است به پرتوگیری‌های غیرعادی

مقایسه‌ی پیشه‌های پرتوی

- رتبه‌بندی پیشه‌های پرتوی از نظر ریسک پرتوی

ب	رادیوتراپی	پرتونگاری گاما
ال	یدتراپی	چاه‌پیمایی
ط	چشمه‌های کالیبراسیون	
ن		

- برخی از علل ریسک بالای پرتونگاری با دوربین رادیوگرافی

– جابه‌جایی مکرر چشمه و دوربین.

– عملیات دستی.

سوانح پرتونگاری

- سوانح پرتوی گوناگونی ممکن است در پرتونگاری صنعتی رخ دهند؛ از جمله
  - گیر کردن چشمه در لوله‌ی هدایت،
  - جدا شدن و بیرون افتادن چشمه از لوله‌ی هدایت یا دوربین،
  - حضور افراد در ناحیه‌ی ممنوعه،
  - سقوط دوربین و آسیب دیدن حفاظ،
  - گم شدن چشمه، و یا
  - دزدیده شدن دوربین.

آمار سوانح

- بین سال‌های ۱۳۷۱ تا ۱۳۹۱، بیش از ۱۵۰ سانحه‌ی پرتونگاری به دفتر حفاظت در برابر اشعه گزارش شده است.
- حدود ۲۵۰ پرتونگار دزهای بالا دریافت کرده‌اند و در ۱۹ نفر از ایشان آثار قطعی (از جمله قطع عضو) گزارش شده است.
- ۱۲ نفر غیرپرتوکار نیز آسیب دیده‌اند.

علل وقوع سوانح

- در پرتونگاری، سوانح به دلایل مختلفی می‌تواند رخ دهد:

- خطاهای انسانی،
- خرابی تجهیزات، و
- حوادث غیرمترقبه.

پرسش

چرا پرتوکاران
اشتباه می‌کنند؟

خطاهای انسانی: نداشتن مهارتِ پرتونگاری

- پرتونگار ممکن است به دلیل نداشتن مهارت پرتونگاری سانحه بیافریند. برای نمونه
  - پرتونگار نمی‌داند که برای جابه‌جایی دوربین، باید چشمه را به درون آن بازگرداند.
  - پرتونگار نمی‌داند که باید دوره‌های کرنک را بشمارد.
  - پرتونگار با قفل‌های دوربین آشنا نیست.
  - روش کنترل سلامت دوربین و تجهیزات جانبی پرتونگاری را نمی‌داند.

خطاهای انسانی: نداشتن دانش حفاظتی

- پرتونگار ممکن است به دلیل ندانستن اصول حفاظت پرتوی سانحه بیافریند. برای نمونه
  - مفهوم مرزبندی نواحی و ضرورت آن را نداند.
  - دلیل استفاده از تجهیزات پایش فردی و پایش محیطی را نداند.
  - چه گونگی استفاده از سه عامل حفاظتی اصلی (فاصله، زمان، حفاظ) را نداند.
  - پرتونگار نمی‌داند که هنگام پرتونگاری هیچ‌کس نباید در نزدیکی نقطه‌ی پرتودهی باشد.

خطاهای انسانی: ناآشنایی با تجهیزات حفاظتی

- پرتونگار ممکن است به دلیل عدم استفاده یا بد - استفاده کردن از تجهیزات حفاظتی سانحه بیافریند.
برای نمونه

– استفاده از دستگاہِ اندازه‌گیریِ آهنگ دز را بلد نباشد.

– استفاده از هشداردهنده را بلد نباشد.

– استفاده از انبرهای چشمه‌گیر و کیسه‌ی ساچمه‌سربی را بلد نباشد.

خطاهای انسانی: دیگر عوامل

• پرتونگار ممکن است به دلایل زیر سانحه بیافریند:

– مشکلات روحی و جسمی

• خستگی.

• حواس پرتی.

• عدم هشیاری.

– مشکلات فرهنگی

• جدی نگرفتن توصیه‌های ایمنی.

• بی‌دقتی.

– وجود نقص در دستورالعمل‌های ایمنی.

روش‌های پیش‌گیری از سوانح

- عوامل زیر احتمال وقوع سانحه را کم می‌کند:
  - داشتن مهارت پرتونگاری،
  - به‌کارگیری تجهیزات استاندارد،
  - داشتن اطلاعات لازم درباره‌ی ایمنی در پرتونگاری،
  - رعایت دقیق اصول حفاظتی
  - تمرکز بر کار،
  - نگهداری درست از تجهیزات، و
  - نگهداری درست از تجهیزات.

نکته‌ی حفاظتی

پرتونگاری کار دشوار و پرخطری است. پیش از هر عملیات پرتونگاری، بر کارت‌ان تمرکز کنید و هیچ چیز را سرسری نگیرید!

اصول کلی در مقابله با سانحه

- حتا در صورت رعایت دقیق همه‌ی موارد ایمنی هم ممکن است سانحه رخ دهد. در صورت وقوع سانحه، رعایت موارد زیر آسیب‌ها را به کم‌ترین مقدار ممکن می‌کاهد:

– حفظ خون‌سردی،

– پیش‌بینی انواع سوانح و داشتن برنامه (دستورالعمل و تجهیزات اضطراری)،

– دسترسی آسان و سریع به تجهیزات حفاظتی.

– مهارت در جمع‌کردن سوانح (برای این کار تمرین لازم است)،

وظایف پرتونگار

- در پرتونگاری، سوانح مختلفی ممکن است؛ هرچند، برای مقابله با آنها اصول مشترکی هست.
  - فاصله گرفتن از چشمه و فکر کردن،
  - مرزبندی مجدد ناحیهی کنترل شده برپایه‌ی شرایطِ سانحه، و
  - اطلاع دادن به مسئولین کارگاه و مسئول فیزیک بهداشتِ شرکت.

نکته‌ی حفاظتی

برای رفع سوانح، هیچ‌گاه خودسرانه و برخلافِ
دستورالعمل‌ها عمل نکنید!

نمونه‌هایی از سوانحِ پرتونگاری

سانحه‌ی ۱: آسیب لوله‌ی هدایت

- لوله‌ی هدایت ممکن است در اثر خمیدگیِ بیش از اندازه یا ضربه‌خوردن آسیب ببیند.
- در این شرایط ممکن است نتوانید چشمه یا هلدر را به‌درون دوربین بازگردانید.

سانحه‌ی ۱: خطاهای انسانی

- پرتونگار ناشی یا بی‌توجه ممکن است
  - متوجه نشود که نگه‌دارنده به دوربین بازنگشته است.
  - فشارِ بیش از حد بر کرنک.
  - با دستِ تلاش کند لوله را صاف کند.
  - با دست لوله را از دوربین جدا و هلدر را با دست جابه‌جا کند.
- در این صورت پرتونگار، به‌خصوص دست‌اش، به شدت پرتو می‌گیرد که ممکن است منجر به **قطع عضو** شود.

سانحه‌ی ۱: نمونه‌ی واقعی

- زمان: ۱۳
- کارگاه: مخازن نفتِ کروی در جزیره‌ی لاوان.
- دوربین: تکاپس دلتا.
- چشمه: ۸۷ کوری ایریدیم - ۱۹۲.
- علت اولیه‌ی سانحه: سقوط نردبان روی لوله‌ی هدایت و لهیدگیِ لوله.
- خطای پرتونگار: در دست گرفتن نگه‌دارنده.

سانحه‌ی ۱: نمونه‌ی واقعی - آسیب‌ها

• آسیب‌ها

- دریافتِ حدودِ 20 mSv دز تمام‌بدن
- بیش از ده بار عمل جراحی.
- قطع کفِ دست راست.

نکته‌ی حفاظتی

حتا اگر سوانح به‌درستی جمع شوند، بازهم احتمال پرتوگیریِ افرادِ درگیر در مهار سانحه و دیگران بسیار زیاد است؛ پس بهتر است نگذاریم سانحه هیچ‌گاه اتفاق بیفتد.

پیش‌گیری بهتر از درمان است!

سانحه‌ی ۱: پیش‌گیری

- محل پرتونگاری را پیش از شروع به کار بررسی کنید و اگر لازم است چیزهایی را جابه‌جا کنید.
- مسیر عبور لوله‌ی هدایت را با دقت انتخاب کنید.
- لوله‌ی هدایت را از نظر سلامتی پیش از عملیات بررسی کنید.

سانحه‌ی ۲: جدا شدن سر فنر از نگه‌دارنده

- ممکن است سر فنر و نگه‌دارنده‌ی چشمه در اثر استهلاک یا استاندارد نبودن درست چفت نشوند و حین حرکت در لوله‌ی هدایت از هم جدا شوند.
- در این شرایط با چرخانیدن کرانک، فنر به دوربین باز می‌گردد اما چشمه و هلدردرون لوله‌ی هدایت به جا می‌مانند.

سانحه‌ی ۲: نمونه‌ی واقعی

- زمان: سال ۱۳۸۱
- کارگاه: یک ایستگاهِ گازرسانی در جنوب ایران.
- دوربین: گامامت.
- چشمه: ۱۰ کوری ایریدیم - ۱۹۲.
- علت اولیه‌ی سانحه: جدا شدن سرفنر از نگه‌دارنده به‌دلایل نامعلوم.
- خطای پرتونگار: نشناختن شکل ظاهری نگه‌دارنده (تسبیحی)؛ لمس نگه‌دارنده؛ و گذاشتن نگه‌دارنده در

حیب

ویرایش نخست ۱۳۹۵

حفاظت در برابر اشعه: پرتونگاری صنعتی

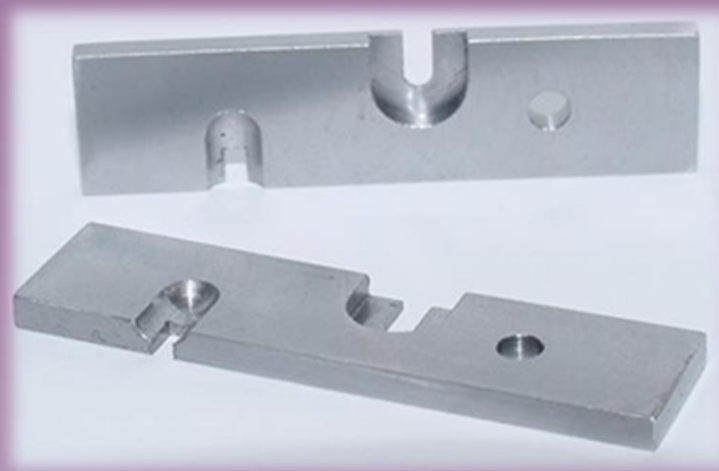
سانحه‌ی ۲: آسیب‌ها

- آسیب‌ها: دریافتِ حدودِ ۵ Gy دز در ناحیه‌ی ران.

سانحه‌ی ۲: پیش‌گیری

- تجهیزات پرتونگاری باید را باید به‌صورت روزانه و دوره‌ی بازرسی کنید و از سلامت آن‌ها مطمئن شوید.
- در مورد این نقص استفاده از گیج‌های مخصوص (go-no go) لازم است.

سانحه‌ی ۳: رهاشدن نگه‌دارنده

- نگه‌دارنده ممکن است هنگام جابه‌جایی دوربین، به دلیل خرابی قفل، از دوربین بیرون بیفتد.
- در این شرایط، اگر مجهز به دستگاه اندازه‌گیری آهنگ دز نباشید، ممکن است متوجه بیرون افتادن نگه‌دارنده نشوید.

سانحه‌ی ۳: نمونه‌ی واقعی

- زمان: سال ۱۳۷۵
- کارگاه: یک نیروگاه فسیلی در شمال ایران.
- دوربین: گامامت.
- چشمه: ۵ کوری ایریدیم - ۱۹۲.
- علت اولیه‌ی سانحه: خرابی قفل خودکار دوربین.
- خطای پرتونگار: قفل نکردن دوربین، حمل نادرست، و نداشتن دستگاہ اندازه‌گیری آهنگ دز.

سانحه‌ی ۳: نمونه‌ی واقعی - آسیب‌ها

• آسیب‌ها

- دریافت $3/5$ Gy دز در ناحیه‌ی سینه‌ی کارگری که نگه‌دارنده را بی‌خبر در جیب خود می‌گذارد.
- پیامدهای زودرس (پس از دو ساعت): سرگیجه و تهوع.
- سوختگی شدید سینه.
- به احتمال زیاد افراد دیگری نیز پرتوگیری‌هایی داشته‌اند.

پرتوگیری در ناحیه‌ی سینه و
آرنج

سانحه‌ی ۳: پیش‌گیری

- تجهیزات پرتونگاری باید را باید به‌صورت روزانه و دوره‌ی بازرسی کنید و از سلامت آن‌ها مطمئن شوید.
- دوربین را پیش از هرگونه جابه‌جایی حتا کوچک قفل کنید.

سانحه‌ی ۴: جدا شدن چشمه از نگه‌دارنده

- ممکن است نگه‌دارنده در اثر استهلاک از کپسول چشمه جدا شود و چشمه همراه با هلدر به درون دوربین بازنگردد.
- در این شرایط، اگر تنها به دیدن انتهای هلدر درون دوربین کفایت کنید، متوجه به‌جاماندن چشمه در لوله‌ی هدایت نمی‌شوید.

سانحه‌ی ۴: نمونه‌ی واقعی

- زمان: سال ۱۳۸۰
- کارگاه: درون کانالی در جنوب ایران.
- دوربین: گامولت.
- چشمه: ۴۰ کوری ایریدیم - ۱۹۲.
- علت اولیه‌ی سانحه: شکسته شدن نگه‌دارنده.
- خطای پرتونگار: استفاده نکردن از دستگاه اندازه‌گیری آهنگ دز و اتکا تنها به هشداردهنده.

سانحه‌ی ۴: نمونه‌ی واقعی - آسیب‌ها

- آسیب‌ها: دریافت 150 mSv دز تمام‌بدن توسط یکی از پرتونگاران.

سانحه‌ی ۴: پیش‌گیری

- تجهیزات پرتونگاری باید را باید به‌صورت روزانه و دوره‌ی بازرسی کنید و از سلامت آن‌ها مطمئن شوید.
- پیش از دست‌زدن به لوله‌ی هدایت، حتماً با دستگاہِ اندازه‌گیری آهنگِ دز از بازگشتِ چشمه به دوربین مطمئن شوید.

سانحه‌ی ۵: ناهماهنگی پرتوکاران

- ممکن است در اثر ناهماهنگی افراد تیم پرتونگاری، یا استفاده از افراد آموزش‌ندیده سانحه ایجاد شود.
- هنگام پرتونگاری، اگر به موقعیتی که هریک از پرتوکاران هنگام خروج چشمه از دوربین دارند توجه نکنید، ممکن است به خود یا دیگران آسیب برسانید.

نکته‌ی حفاظتی

همیشه ناحیه‌ی کنترل شده را تحت نظر داشته
باشید!

سانحه‌ی ۵: نمونه‌ی واقعی

- زمان: سال ۱۳۸۱
- کارگاه: پست فشار گاز در جنوب غربی ایران.
- دوربین: تکاپس.
- چشمه: ۷۰ کوری ایریدیم - ۱۹۲.
- علت اولیه‌ی سانحه: استفاده از افراد آموزش ندیده و غیرپرتونگار در تیم پرتونگاری.
- خطای پرتونگار: هم‌کاری با افراد آموزش ندیده و استفاده نکردن از هشداردهنده و دستگاه اندازه‌گیری آهنگ دز.

سانحه‌ی ۵: نمونه‌ی واقعی - آسیب‌ها

• آسیب‌ها:

- عقیمی موقت یکی از پرتونگاران،
- پرتوگیری حاد کف و انگشتان دست راست.
- به دلیل گزارش نکردن به موقع سانحه و عدم استفاده از دزسنج‌های فردی، دز دریافتی پرتونگار مشخص نیست.

نکته‌ی حفاظتی

استفاده از افراد آموزش ندیده در پرتونگاری
می‌تواند به پرتوگیریِ پرتونگاران مجرب بینجامد!

سانحه‌ی ۵: پیش‌گیری

- هم‌کاری نکردن با افراد غیرپرتونگار و آموزش ندیده.

نکته‌ی حفاظتی

در صورتی که از افراد آموزش‌ندیده در تیمِ پرتونگاری استفاده می‌شود، به بازرسان دفتر حفاظت در برابر اشعه اطلاع دهید!

سانحه‌ی ۶: دزدیده‌شدن دوربین

- دوربین، در صورت ضعف نگهبانی یا هنگام جابه‌جایی‌ها، ممکن است دزدیده شود.
- در این شرایط، به احتمال زیاد دوربین در دست افراد نابلد قرار می‌گیرد و سلامت افراد جامعه به خطر می‌افتد.

سانحه‌ی ۶: نمونه‌ی واقعی

- زمان: ؟
- نوع سانحه: تصادف خودرو حامل دوربین و برداشته شدن دوربین توسط یکی از افراد حاضر در صحنه.
- محل سانحه: بزرگراه تهران - کرج
- دوربین: گامامت.
- چشمه: ۲۰ کوری ایریدیم - ۱۹۲.
- علت اولیه‌ی سانحه: تصادف خودرو حامل دوربین.
- خطای پرتونگاری: بارگیری نامناسب دوربین.

سانحه‌ی ۶: نمونه‌ی واقعی - آسیب‌ها

• آسیب‌ها:

- به علت بازنشدن دوربین، هیچ آسیب قطعی‌ای به واحد قانونی گزارش نشده است.
- به علت استقرار دوربین در یک محل مسکونی ممکن است افرادی پرتوگیری کرده باشند.

نکته‌ی حفاظتی

هیچ‌گاه کلید قفل دوربین را روی دوربین به‌جا
نگذارید!

سانحه‌ی ۶: پیش‌گیری

- دوربین را به‌مانند کالایی با ارزش و طبق مقررات نگهبانی کنید!
- دوربین را طبق مقررات حمل کنید!
- در جعبه‌ی دوربین اطلاعاتی درباره‌ی خطرناکی آن و شماره تلفنی برای تماس با شرکت‌تان بگذارید.

جمع بندی

- در پرتونگاری، علاوه بر سوانح کاری عمومی، سوانح پرتونگاری هم می تواند رخ دهد.
- پرتونگاری از دیگر مشاغل پرتوی ریسک بالاتری دارد.
- دست کم شش نوع سانحه‌ی شناخته شده برای پرتونگاری متصور است، که باید روش‌های پیش‌گیری و مقابله با آن‌ها را به درستی بدانیم.
- پیش‌گیری از سوانح پرتوی به مراتب از مقابله با آن آسان تر است.

پرسش؟

